

בס"ד, י' אלול תשפ"א, 2-1813/פ"א

לכבוד

היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, כש"ת הרה"ג יהושע מנחם בלושטיין שליט"א

שלום רב,

באשר שאל אודות גבולות הארץ ופרטי הדינים מה שכבשו עולי מצרים ומה שכבשו עולי בבל ומה הנ"מ להלכה בזה ובמקומות שהם ספק האם אומרים ספק דרבנן לקולא, הנני לשלוח לך מה שכתבנו בזה.

הנה הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל (חולין ו א). וזאת ע"פ המבואר בירושלמי (פ"ו דשביעית ה"א) בענין גבולות אר"י, וכן במתני' (ריש גיטין), מאשקלון לדרום ואשקלון לדרום, מעכו לצפון ועכו כצפון. וראה בספרי (ס"פ עקב). ובמ"ש הראשונים (ריש גיטין). וברמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ז), ובשו"ת הרמב"ם (מהדורת פריימן סי' שמו). ובשו"ת שאגת אריה החדשות (חובת קרקע סי' ח).

וגם הגאון ר' דוד מקרלין בפסקי הלכות על הלכות אישות (ח"ב, יד דוד, דף יד ע"ג) כתב, שבתרו"מ שתלויות במספר שנות שמטה ויובל, וכן שביעית התלויה ביובל, צריך תנאי שיכבשו ויחלקו אותה אבל לא קודם, ולדעת הרמב"ם ז"ל נצטרך לזה גם ביאת כולם כמו בחלה, כמבואר בדבריו בפ"א מהלכות תרומות (ה' כ"ו) וה"ה בשאר מצוות תלוי בקדושת הארץ, ונתבטלה בגלות בבל, ובימי עזרא לא נתקדשה, שלא היו כל ישראל ביחד לכן אין נוהגין מן התורה, וכן שביעית לדין דקיי"ל כרבי דתלוי ביובל, ויובל א"א שנהוג כל זמן שלא יתיישבו כל ישראל לשבטיהם לא מעורבין יהודה בבנימין, לכן גם שביעית בזה"ז אינו נוהג אלא מדרבנן, ומרן אאמו"ר זצ"ל בספרו יבי"א ח"ו (חיד"ד סי' כד) צירף סברא זו של שטחים שכבשום רק עולי מצרים, אפ' לענין פירות ערלה שגדלו במקומות כאלה שאינם אלא מדרבנן.

ואע"פ שהגאון מקרלין הנ"ל, העלה להחמיר שבערלה וכלאי הכרם שלא נזכר בהם קדושת הארץ, ותיכף ומיד שנכנסו לארץ נתחייבו בהם, לכן אף במקומות שכבשום רק עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל נוהג דין ערלה וכלאי הכרם מהתורה. ואפ"י אם ירצה מי שהוא להתעקש ולומר שבגלות בבל נתבטלה קדושת א"י גם לענין ערלה וכלאי הכרם, אף שזהו רחוק מאד לדעתי, עכ"ז בקדושה שקידש עזרא נתקדשה א"י שוב, דלא בעינן לזה ביאת כולם, וקדושת עזרא לא נתבטלה, כמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' תרומות, לכן עכ"פ במקומות שכבשו עולי בבל נוהג דין ערלה וכלאי הכרם מה"ת. ע"כ. וכ"כ בשו"ת מלבושי יום טוב (חובת קרקע סי' ב). וכ"כ הגאון ישועות מלכו (פ"א מה' תרומות הכ"ו). וע"ע בשו"ת ישועות מלכו (חיד"ד סי' סז) בזה. וע"ע בגליון יביע אומר הנ"ל (הערה 8).

מ"מ הא כולם מודו שלענין תרו"מ ושביעית, שאינם נוהגים אלא מדרבנן, במקום שכבשום רק עולי מצרים, יש מקום יותר להקל בספקם, וכן צירף סברא זו מרן אאמו"ר זצ"ל בשו"ת

יביע אומר ח"י (חיו"ד סימן מו) אודות פירות א"י שיוצאים לחו"ל שאינם חייבים בתרו"מ, שהרבה מן הפירות שיוצאים לחו"ל מובאים מן השטחים שמחוץ לגבולות הארץ, שהרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל (חולין ו.). ע"ש.

ולגבי אילת הרי היא נחשבת לחו"ל לגבי חיוב תרו"מ, ולגבי שביעית, וכל הגידולים הגדלים שם בקרקע של ישראל, אין בהם קדושת שביעית, ואין בהם איסור ספיחין. אך אין צריך לעשות שם ב' ימים טובים של גלויות. נואין להחמיר בזה שלא להניח תפילין באסור חג וכו', שמבטל מעליו מצוה יקרה זו. ולגבי טיול לאילת הנכון להחמיר בזה, שלא לצאת לטיול לאילת זולת אם עושה כן להרביץ תורה, או לחזק את ידי לומדי התורה שם, או צורך פרנסה או לישא אשה.

והנה בתרגום רבינו סעדיה גאון תירגם את מה שנאמר בתורה: "מעלה עקבים" עקבה עקרבין. ולפ"ז יש שדימו לומר דהיינו עקבה של היום הנמצאת מערבית לאילת. אולם באחרונים הביאו בשם ספר תבואות הארץ (עמ' כה) שכתב שאין כוונתו לעקבה שליד אילת, אלא שכל עמק הערבה הנקרא אלגור קרוי על שם עקבה, אבל מעלה עקבים נמצא קרוב לים המלח. ובספר השמיטה להרי"מ טיקוצ'ינסקי, כתב, שאילת נחשבת כחו"ל לגבי תרו"מ ושביעית. וראה בזה במור וקציעה (קונטרס גבולות אר"י). וכבר האריכו בזה בשו"ת משפטי עוזיאל, ובשו"ת משנת יוסף ח"ב (עמ' קיג), ובספר אול"צ (שביעית עמוד עט).

ומה שיש מתירים לצאת לשם לביקור, או להתגורר שם, היינו מפני שהעיר אילת היא בכלל גבולות ההבטחה. אולם הנכון להחמיר בזה, דבפשטות משמע מהאחרונים שיש דין חו"ל לאילת. וראה להלן ד"ה והנה. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סימן כג). ומה שפטרו את תושבי אילת מלעשות ב' ימים של גלויות, היינו מפני שהיו שלוחים מגיעים לשם, ומעיקרא לא היתה בכלל חו"ל לענין תקנה זו, וכדמשמע מדברי הרב מור וקציעה הנז'.

ולגבי הגבול הדרומי, כתבו האחרונים שאנו נוקטים שגבול הדרומי של אר"י הוא בערבה הדרומית החל מהמעלה ה- 30 ומטה, צומת נוה חריף לכיוון אילת, מוסכם על רבים שזה נקרא חו"ל, ואין בגידולים שם שום קדושת שביעית וחיוב תרו"מ. כך שכל מה שמתחת למעלה זו לכיוון דרום, אינו נחשב כאר"י לענין חובת קיום מצוות התלויות בארץ, ולא נכבש אף על ידי עולי מצרים.

ובאול"צ הנ"ל כתב, שלכל הדעות גבול אר"י אינו מגיע עד לדרום הערבה, ובודאי שאינו מגיע לעיר אילת שליד ים סוף, והחלק הדרומי של הנגב אינו מאר"י. ועל כן העיר אילת דינה כחו"ל בין להקל בין להחמיר, ואין שם דיני שביעית, ואין הירקות שם אסורים משום ספיחין. ואף לענין יו"ט שני דינה כחו"ל, ויש לנהוג שם ב' ימים טובים של גלויות. ואף יטבתה הנמצאת בדרום הערבה, הרי היא מחוץ לכיבוש עולי מצרים ועולי בבל ודינה כחו"ל. ע"ש.

ובספר אשרי האיש (יו"ד ח"ב עמוד רא) כתב בשם הגרי"ש אלישיב, שאי אפשר להתיר לקחת ממה שנזרע על ידי ישראל בערבה, אפילו מפארן, אמנם במקומות הסמוכים לאילת ובאיזור יטבתה, מקובל בשם החזו"א שהורה שהם חו"ל. ומסתמא כל המקומות שהם דרומה ממ"ש

הרמב"ם בהל' קידוש החודש (פ"ח הט"ז) ודאי אינם בתחום אר"י. ואינם בכלל הספק. ואף שהחזו"א קבע שלא לצרף ספק אר"י לקולא בשביעית, ולכן א"א ליטול משטחי הערבה הצפוניים, מ"מ יש לנו עדות שהחזו"א היקל ביטבתה, שהיה באותה התקופה הישוב היחידי באותו אזור, ולפי זה מסתבר שאפשר ליטול מכל האיזור הסמוך לאילת. ואף צפונה מעט מיטבתה. ויתכן שגם לדעת החזו"א כל שהוא דרומית למעלה השלושים, הוא ודאי חוץ לגבולי א"י, אבל למעלה מזה אין ליטול ממה שזרעו יהודים בשביעית. ע"כ. ובתשובה"נ (ח"ה ס"ז) כתב שדעת רבני העדה החרדית שהערבה אין בה דיני שביעית, וכך מנהיגים למעשה. ע"כ. ומכל מקום אם עשו ג"כ היתר מכירה כנהוג, יש להקל בשופי, וכמ"ש כיו"ב במנחת שלמה ח"ג (סימן קנח). [וכאשר הגר"ב דולטי זצ"ל כיהן כרבה הראשי של ירושלים, הנהיג להביא לעיה"ק סחורה מאיזור רפיח, שהוא מעולי מצרים].

ובס' אשרי האיש הנ"ל (עמ' רב) הביא חידוש, שתבשיל שנתבשל בקדירה בת יומה שנתבשלו בו ירקות הערבה הצפונית אסור באכילה. ועוד חידוש, שאם קנה בשוגג מהערבה הצפונית הוי מקח טעות ומותר להחזיר למוכר, אך במעשה שהיה הורה הגרי"ש אלישיב שכיון שהוא רק ספק אר"י, ועוד צירף הגרי"ש, שבאותו המקרה היה סבירות שהזריעה גופא נעשתה ע"י גוי, אע"פ שהבעלים היה ישראל. ע"כ היקל בזה. ע"כ. ונראה שגם בלא שהזריעה היתה ע"י גוי יש מקום להקל כשיש כמה ספיקות. ואכמ"ל.

ואמנם מ"ש באור לציון שיש לנהוג ב' ימים טובים של גלויות באילת, הנה דין יו"ט שני אינו קשור בגבולי הארץ, אלא בהגעת השלוחין, וכן מוכח ממה שאמרו בגמ' (ר"ה כא.) מכריז רבי יוחנן, כי היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי לעבדו תרי יומי. ומכאן פסק הרמב"ם (פ"ה מהלכות קדוש החודש הלכה יא-יב): כל מקום שיש בינו ובין ירושלים מהלך יתר על י' ימים גמורים עושין ב' ימים טובים לעולם כמנהגם מקודם, שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעין אלא למקום שבינו ובין ירושלים מהלך עשרה ימים או פחות, וכל מקום שבינו לבין ירושלים מהלך עשרה ימים בשוה או פחות, שאפשר שיהיו שלוחין מגיעין אליו, רואים אם אותו מקום מאר"י שהיו בה ישראל בשעה הראיה בכיבוש שני וכו' ועושין יום אחד. ואם אותו המקום מסוריה או מחוצה לארץ וכו' או עיר שנתחדשה במדבר אר"י עתה, עושים ב' ימים כמנהג רוב העולם. ע"כ. ונמצא שכדי לנהוג יום אחד צריך שיהיו ב' תנאים: שיהיה המקום קרוב לירושלים מהלך לא יותר מ' ימים. ועוד, שהיו בה ישראל בשעה שהיו מקדשין בעדות ראית מולד הלבנה. ואם יש ספק בדבר אם היו השלוחין מגיעים לשם, כגון שהיה חירום בדרך, או שהיו כותים מונעין את השלוחין דרך שם, או שלא היו ישראל יושבים שם, עושים ב' ימים טובים של גלויות. [שם הלכה ט']. ובתשובת פאר הדור (ס"ק קו) כתב, שבמקום המסופק אם היו השלוחין יוצאים או מגיעים לשם, הולכים אחר המנהג, כי אם היו עושים ב' ימים טובים ה"ז מורה כי לא היו באים השלוחין לאיזו סיבה וכו', ואם היו עושים יום א', ודאי כי היו באים שם השלוחין ועליו אין להוסיף. ע"ש. ולדעת הרמב"ם (פ"ה דקידוש החודש) פשוט דבנוגע למקומות ההחוקים ביותר ממהלך י' ימים מירושלים דינם לשמור יו"ט שני, כיון דלא הגיעו שלוחים לשם. וז"ל (בפ"ה מה' קדוש החודש הלכות ד' ה' ו'): כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעין על הראיה,

היו בני אר"י וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי, עושין ימים טובים יום אחד בלבד, ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהם, היו עושים שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בני אר"י את החודש. וכו' היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד, אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני אר"י שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין, אבל תקנת חכמים הוא שיהיו במנהג אבותיהם שבידיהם. לפיכך כל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין אליו כשהיו השלוחין יוצאין, יעשו שני ימים וכו'. ובני אר"י בזה"ז עושין יום אחד כמנהגן, שמעולם לא עשו שני ימים וכו'. ע"כ.

הרי מפורש יוצא מדברי הרמב"ם, שעל בני אר"י אין שום ספק שכולם היו קובעין יום טוב רק יום אחד, ורק על מקומות בחו"ל הוא שיש חילוק בין אלה שהיו מגיעים אליהם שלוחי תשרי, וידעו היום שקבעו בא"י, להמקומות הרחוקים שלא היו יודעים יום שקבעו בו בני אר"י את החדש, ועליהם הוא שדן הרמב"ם שלא ינהגו בזה"ז אפי' במקומות הרחוקים שבחוצה לארץ אלא יום אחד, כמו בני אר"י. ומבאר לפי שתקנת חכמים הוא עליהם שיהיו במנהג אבותיהם שבידיהם, אבל בני אר"י מעולם לא עשו שני ימים, לכן גם בזה"ז עושין רק יום א' כמנהגן.

ודעת הריטב"א (סוכה מג. ד"ה ופרך) דכל מקום באר"י שנכבש על ידי עולי מצרים, או על ידי עולי בבל, נוהגים בו יו"ט אחד, אפי' אם המקום רחוק מירושלים.

ומרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' תצו סעיף ח-ט) כתב בשם מהריט"ץ (סימן ריו), שבצפת היו עושים יום טוב אחד, שכך נהגו מדור אחר דור, ובודאי שכך קיבלו מהראשונים. ע"כ. ומרן החיד"א חזק את סברתו מהירושלמי (ראש השנה פרק ב' הלכה א'). ושוב הביא סברת הפרי האדמה שנטה לומר שגם ביפו ורמלה יעשו שני ימים טובים, והוסיף, נהירנא שמורינו כמהר"י הכהן וכו' נתעכבו ברמלה בעצרת, ועשו יום טוב אחד לבד. וגם העיד לי זקן אחד שבזמן הרבנים מהר"א יצחקי ובית דינו היה הוא ואדם אחד דרים ביפו לבדם, והיו עושים יום טוב אחד, ואין פוצה פה ומצפצף כלל, וכל זה מורה שכל הקודמים היו יודעים שהשלוחים היו הולכים ליפו, ואין מעכב, והוחזקו לעשות יום אחד ככל אר"י. וכן כתב בפאת השלחן (הלכות אר"י סימן ב' סעיף ט').

ובשו"ת משפטי עוזיאל (סימן סו) האריך בענין העיר עזה, אם צריך לנהוג שם ב' ימים טובים של גלויות, והביא ששאלה זו נשאלה בפני מו"ר הראש"ל היש"א ברכה מאת מוהר"ש סלאנט, והשיב (שו"ת ישא איש או"ח סי' ח'), דאע"פ שבתשובת הרדב"ז (ישנות ח"א סי' ל') כתב, ואין להביא ראיה ממה שאין עושין בעזה ב' ימים טובים של גלויות שאין דבר זה תלוי במקומות של אר"י, אלא במקומות שהיו דרים בה רוב ישראל והיו השלוחים מגיעים והולכים אליהם. ע"כ. הרי לך בהדיא דבעזה אין עושים ב' ימים טובים, לעומת זאת הביא תשובת מהרימ"ט שכתב, שכל ישראל אשר ישבו שם משנים קדמוניות מעולם החזיקו כחו"ל, ורבותינו הקדמונים החזיקו כחו"ל לענין תרו"מ ושביעית. ומעתה כיון דאינה נחשבת כאר"י לענין תרו"מ הרי הוא כחו"ל גמורה לכל הדברים. ע"כ. ומרן הגאון זצ"ל תמה על זה שדברי המהרימ"ט סותרים לעדותו של הרדב"ז. ובכדי ליישב סתירה זו כתב, דמה שנהגו לעשות בעזה רק יום אחד הוא מטעם

מנהג, וא"כ אחרי שנתבטל הישוב שם נתבטלו מנהגם, ואיך נאמר לאלה שהתיישבו מחדש שיעשו רק יום טוב אחד ויאכל חמץ ביום השמיני. וזו הלכה העלה, אם הראשונים שהתיישבו בעיר זו עזה הם מירושלים, או מיתר המקומות שבאר"י שנוהגים לעשות רק יום אחד, יעשו כמנהגם. ואם הם מבני חו"ל יעשו ב' ימים. והסתייע מתשובת אבקת רוכל (ס' ריב), ומדברי הפרי חדש. ע"ש. והראש"ל הגרב"צ עוזיאל זצ"ל תמה על דבריו, דמה שאמרו הפוסקים הולכים בכל מקום אחד רוב המתיישבים לפי מנהג המקום שיצאו, הוא במנהגי איסור והיתר, שהם תלויים אקרקפתא דגברי שקבלו עליהם איסור זה. וקי"ל שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, אבל ענין יו"ט שני של גלויות אינו תלוי במנהג אלא במקום, שכל מקום שלא היו שלוחים מגיעים חייבים לנהוג ב' ימים טובים. ע"ש.

וכתב בספר עיר הקודש והמקדש ח"ג (פ"ט אות ה'), דאילת דינה כאר"י לענין יו"ט שני, עפ"ד הריטב"א דכל הנגב דינו כיו"ט אחד כיום שהוא מכיבוש עולי מצרים. ומסתמך על תבואות הארץ בשם רס"ג הנ"ל. וכ"כ הגרצ"פ פראנק במקראי קודש ח"ב (סימן נב א' ב). ע"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ג (ס' כג), הוסיף טעם, שגם להרמב"ם יש לנהוג יום אחד. ובספר ברוך שאמר (עמ' רסט) הביא בשם בעל הציץ אליעזר ששמע מהחזון איש שיש לנהוג באילת יום טוב אחד בלבד.

ואמנם בשערי יצחק (ס' יב, ז), כתב בשם ספר המעשר והתרומה (עמ' מג), שיש לנהוג באילת ב' ימים טובים, שהיא אינה אילת שהוזכרה בתנ"ך. וראה עוד בכרם ציון על שביעית (מדור גבולות הארץ). ובהגדה של פסח של הר"מ שטרנבוך (עמ' קלז). ובספר יו"ט שני כהלכתו (עמ' קעב) האריך בזה, והביא בשם הגרי"ש אלישיב שהעיר אילת ספק גמור אם נכבשה ע"י עולי מצרים, ולכן צריך לנהוג בה יו"ט שני לחומרא לענין מלאכה וחמץ בשמיני של פסח. וכתב עוד בשמו (עמ' קע) דבמקומות הרחוקים מירושלים פוק חזי מאי עמא דבר, וכיון שלא נהגו יו"ט שני במקומות הרחוקים הרי דנפסקה ההלכה כהריטב"א, ודלא כהרמב"ם. וע"ש שהביא בשם הגרש"ז אויערבאך שיתכן שאילת של היום נמצא במקומות שכבשו, ויש קצת סברא ששלטון אחד של ישראל מצרפה עם שאר אר"י לענין זה. ועל כן צ"ע לשמור שם יום טוב שני כדין חול לארץ, או רק לחומרא.

ומרן אאמו"ר זיע"א אמר לי, שא"צ לחוש להחמיר ולעשות ב' ימים טובים באילת, ואף גבי פסח יש להקל לאכול חמץ באסרו חג. ולענין תפילין אין להחמיר, ואין לעקור מנהג פשוט, שכל שיש ספק אם היו שלוחי בי"ד מגיעים לשם, הולכים לקולא, שכל דין יו"ט שני של גלויות הוא מנהג אבותינו בידינו, ובכה"ג לא תיקנו לעשות שם שני ימים טובים של גלויות.

ולגבי העיר רמלה, בספר פרי האדמה (ח"ג דף מו). כתב, דנראה שהעיר רמלה היא חו"ל, ואין שביעית נוהגת בה. ע"ש. אולם בכפתור ופרח (פרק ז) כתב, שהעיר רמלה כבשוה גם עולי בבל. והובא בשו"ת משפטי צדק גרמיזאן (ס' מג). ע"ש. וראה בספר תבואות הארץ (עמוד מו) דאף שהביא דברי הכפתור ופרח, כתב שם בהערה, שיש לפקפק בזה. ע"ש. ונ"ע בספר ברכת אברהם בארג עמוד טו והלאה. ובס' חלקת השדה (ח"ב גבולות הארץ ס' ג) האריך לדון בזה, ולדעתו נראה

לנקוט כפשטותו של הכפתור ופרח מכח ספיקם של האחרונים. וכ"כ בספר באר בשדה (ח"א עמ' קצג), דנקטינן כהרב כפתור ופרח שהוא חד מן רבוותא קמאי וכו'. ע"ש. וכן הסכים בחזו"ע על הלכות תרו"מ (עמ' לח) דרמלה נידנית כאר"י, דהכי נקטי רבנן קשישאי. וע' בשו"ת מלבושי יום טוב (חאו"ח סי' יז), ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' מד). ודו"ק.

ובס' ברכת אברהם הנ"ל כתב, שמה שכתבו כמה גאונים להטיל ספק במושבות שסביב יפו אם הם אר"י, אינו מובן, דמה דאי' בפוס' שעיר רמלה היא חו"ל, הכוונה שאינה כיבוש עזרא, אבל היא כיבוש יהושע בלי ספק. ודבר זה מפורש בכפתור ופרח בדרך כלל על כל המקומות אשר הם בתוך גבולי התורה, וחז"ל קראו אותם חו"ל, שהכוונה שאינה כיבוש בבל אבל הוא כיבוש עולי מצרים. וע' בכפתור ופרח סוף פ"י, וכן בתבואות הארץ פ"א בענין תחומי עולי בבל בהג'ה. ע"ש.

ובספר תבואות הארץ (שם) כתב, שמה שאומרים רמלה חו"ל, לא ידעתי שורש הדבר. וכן כתב בעל כפתור ופרח שרמלה היא אר"י לתחום עולי בבל, אולם אחר העיון אמרתי שאין ספק שדבר זה מקובל ליושבי הארץ שרמלה חו"ל וחלילה לומר שקר נחלו אבותינו, אלא ודאי כן הדבר, וחקרתי הרבה על הדבר הזה וכו', ויש סברא לומר שכל משך החבל מבית גוברין עד רמלה וכפר לודים ועין קני, כל זה לא היה בתחום עולי בבל. עוד כתב שם, וכבר נהגו בכל אר"י עד עזה ועד צור, לעשות דוקא יום אחד, וכן ברמלה נראה לי לעשות דוקא יום אחד אע"פ שכתבתי שיש שורש לדבר שרמלה חו"ל, עם כל זה לא ידענו שלא היה שם ישוב מבני עמנו בזמן הבית כי הוא סמוך לירושלם וכו', וא"כ מסתברא שגם בו ישבו בזמן הבית, ואם כן יש לעשות דוקא יום אחד. ע"כ.

ובפרי האדמה הנ"ל כתב, אירע בשנה זו שחזר ישראל שדה מן הגוי בשביעית בעיר גת הנקראת רמלה, והנה מלבד כי הארץ הלזו היא חו"ל ואין שביעית נוהגת בה, אלא אפי' באר"י יש להקל. ע' במבי"ט (ח"ב סי' סד), ובמהרי"ט (ח"ב חיד"ס סי' נב). ובשו"ת מהר"ם גלאנטי (סי' נז). עכ"ד.

ולענין להלכה, פירות הגדלים באיזור של העיר רמלה, דינם כדין פירות אר"י, וחייבים בתרו"מ. וכמו שהעלה בחזון עובדיה הנז'.

ואם שביעית נוהגת באשקלון [ואין זה ברור אם זו אשקלון שבזמנינו], ובאיזור חבל עזה, הנה בתורה בפרשת מסעי (במדבר לד) נאמר: והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה, ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צינה והיה תוצאותיו מנגב לקדש ברנע וגו'. ובספר יהושע (פרק טו) לענין חלוקת הארץ: ויהי הגורל למטה בני יהודה למשפחותם אל גבול אדום מדבר צן נגבה מקצה תימן, ויהי להם גבול נגב מקצה ים המלח, ויצא אל מנגב למעלה עקרבים, ועבר צנה ועלה מנגב לקדש ברנע וגו'. ובספר שופטים (א, יח) נאמר: וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת עקרון ואת גבולה. ע"כ. נמצא שעולי מצרים כבשו את עזה, וזה רחוק מאשקלון, ולפ"ז גם אשקלון נחשבת כאר"י.

וכן מבואר בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' אלף קה) שנשאל שם אם בני עזה חייבים להפריש תרו"מ, אם היא מכלל אר"י לענין זה או לא, והשיב, דודאי חייבים להפריש, למ"ד אר"י חייבות בתרו"מ מה"ת, עזה נמי חייבת מה"ת. ולמ"ד בביאת כולכם אמר רחמנא ולא מחוייבין בתרו"מ באר"י בזה"ז אלא מדרבנן, עזה נמי חייבת מדרבנן, דודאי עולי מצרים כבשוה, ואפי' את"ל שלא כבשום עולי בבל, הרי לא פטרוה כמו שפטרו את בית שאן. ע"ש. גם בכפתור ופרח כתב: שעזה בכלל אר"י היא. והוכיח כן מהגמ' (סנהדרין עא.) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא, ונגעי בתים אינם אלא באר"י, דארץ אחוזתכם כתוב בה.

ואמנם ברמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ז וה"ט) מבואר, דעכו ואשקלון כחול, והם תחומי אר"י. וז"ל הרמב"ם (פ"ה מהל' קידוש החדש ה"א): ואם אותו המקום מסוריא, כגון צור ודמשק ואשקלון וכיו"ב, או מחול, כגון: מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן, עושין [יום טוב] כמנהג אבותיהן שבידיהם: אם יום אחד, יום אחד, ואם שני ימים, שני ימים. והג"ר יעקב עמדין במור וקציעה תמה על שיטת הרמב"ם בזה. כיעו"ש.

והמהרי"ט בח"א (סי' מז) כתב לדון במי שהיה מעיר עזה שביהודה, ונשא אשה במצרים, ורצה לעלות לאר"י ולשוב לעזה עיר מולדתו, וכן עשה ומצא עסק פרנסה, והאשה אינה רוצה לעלות עמו, ונשאל הרב אם יכול להכריחה שתבוא אליו לשבת עמו, או לישא אשה אחרת עליה, או להוציאה בלי כתובה, כדין הוא ואמר לעלות, והיא אומרת שלא לעלות, והשיב, שנראה בבירור שהיא חול' לכל דבריה, דתנן בפ"ק דגיטין מרקם למזרח ורקם כמזרח, מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום, ועזה בדרומה של אשקלון היא, שהכל היא חול'.

וע"ש שהביא מ"ש הכפתור ופרח שעזה היא בכלל אר"י, ודחה, שהגם שנכבשה בכיבוש ראשון (שופטים א, יח), מ"מ בכיבוש שני לא נכבשה. ונראה שכל הערים שלא כבשו עולי בבל, דין סוריה יש להן. ותנן בריש גיטין, מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום, ועזה בדרומה של אשקלון היא, וכ"ה בירושלמי (שביעית פרק שלש ארצות), דאשקלון כלחוץ וכו'.

והר"ש סירליאו בירושלמי (שביעית פ"ו ה"א. ובכורים פ"ג ה"ג) כתב, דעזה מחול' היא, שבירושלמי (שביעית שם) אי', שלא כבשוה לגמרי עולי מצרים, ולפיכך לא נתקדשה, וכל ישראל אשר ישבו בעזה משנים קדמוניות החזיקוה בחול', ורבותינו הקדמונים בירושלים החזיקו אותה בחול' לענין תרו"מ ושביעית, שרוב הפירות והתבואה של ירושלים מביאים לה מעזה. וכן העלה בשו"ת מלבושי יום טוב (סי' יז), והביא ראיה ממה שפסק הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ד ה"ו), שכל אר"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה, ובירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג) מבואר דעזה דינה לענין סמיכה כחול', ובע"כ דס"ל להרמב"ם דעזה היא חוץ מן הגבול שכבשו עולי מצרים. ולגי' הגר"א בירושלמי תרי עזה ואשקלון הוו.

ובספר מור וקציעה (גדר ישוב אר"י דף יד. סי' שז) האריך בענין זה, והסכים לדברי הרדב"ז שעזה היא בכלל אר"י וחייבים להפריש שם תרו"מ, ודחה כל ראיותיו של המהרי"ט, וכתב: איך עלה

על דעתו לעשותה יותר גרוע מסוריא, שחייבת במעשרות מדבריהם, ואע"פ שסוריא אינה מכלל הארץ אשר נתן ה' לאברהם, ואינה אלא כיבוש יחיד, ורחוקה היא מאר"י, ועזה היא מארץ פלשתים, ככתוב (יהושע יג, ג): לכנעני תחשב, חמשת סרני פלשתים. גם לכדוה ישראל עולי מצרים עכ"פ, כמבואר בשופטים (א יח): וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה, וכבר נתבאר מן המקרא ברור כשמש שעזה וחברותיה אר"י גמורה הן בלא ספק, וכל המצוות התלויות בה נוהגות בה דבר תורה, רק חיוב מעשרות דרבנן הופקעה. וגם מה שהחליט שאויר עזה טמא, חס ליה למר דלימא הכי, והחליטה לטמאה יותר מסוריא, שאינה כלל אר"י, רק טפילה לאר"י, וגזרו רק על גושה ולא על אוירה, כמבואר בגיטין, כל שכן עזה. ומה שהמהרי"ט הביא ראיה מצידון, מה ענין צידון לעזה, עזה מיהא כיבוש ראשון, ואולי גם בבית שני באה פעם בירי מלכי חשמונאים או הורדוס. ואם אמנם יש קצת סיוע למהרי"ט דעזה חו"ל תיחשב, מן הכתוב ותלמוד ערוך (סוף כתובות), מה שאמר דוד (שמואל א' כו, יט): כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לומר שהדר בחו"ל כעובד ע"ז, וזה הפסוק אמר דוד כשהיה מתגורר בארץ פלשתים, הנה לכאורה מוכח שגם בכיבוש ראשון ארץ פלשתים נחשבת כחו"ל לענין דירת אר"י, וגם עזה ממנה היא, אבל אין זו ראיה, כי אז היתה ביד פלשתים, ואכיש מלך גת עובד ע"ז היה, ודוד ברח אליו להיות עבד לו, יוצא בראש גייסותיו ללחום מלחמותיו, ואפילו ע"מ ללחום בישראל היה מוכרח הרי זה כעובד עבודה זרה, לכן היתה נחשבת חו"ל אצל דוד בעת ההיא, מאחר שלא היו בה שומרי תורה כלל. ע"ש.

וע"ע בשו"ת ישועות מלכו (חיו"ד ס"ס 10). ובשו"ת להורות נתן (ח"י חיו"ד ס"י עה). ולגבי יו"ט שני של גלויות, ע"ע ברדב"ז הנ"ל, ובשו"ת נבחר מכסף להגאון מהר"י פינטו (ס"י ה), ובשו"ת שאל האיש (ס"י ח, וס"י ט), ובשאלת יעב"ץ (ס"י קסח) מ"ש ע"ד מר אביו החכם צבי.

ומה שכתב בס' אשרי האיש (י"ד ח"ב עמ' רלה) שמה שיש מנהג קדום לפטור שביעית בעיר עזה, הוא רק בפירות של גויים ולא בפירות של ישראל, שעדותם של הגדולים (מהרי"ט ורש"ס) להוכיח שהיא חו"ל, היא רק לסוברים שיש קדו"ש בפירות של נכרים, אבל לדעת החולקים אין ראיה, שאפשר שהביאו רק משם פירות של נכרים ולכן לא נהגו בהם קדו"ש. והילכך לענין ספיחין בשל ישראל אין להקל בזה, ורק לענין פירות של נכרים מותר. ע"כ. אחה"מ, אין דברים אלו מוכרחים. ובחזו"ע על תרו"מ (עמ' לה) פסק לגבי תרו"מ, שהעיר עזה דינה כחו"ל, ופירות הגדלים בה פטורים מתרו"מ. ומ"מ ישראל הדרים בה א"צ לעשות יו"ט שני של גלויות.

והנה במשנה (ריש פרק ו' דשביעית) אמרו, שלש ארצות לשביעית, כל שהחזיקו עולי בבל, מאר"י ועד כזיב, לא נאכל ולא נעבד. וראה עוד במשנה מסכת חלה (פרק ד משנה ה). ובספר כפתור ופרח [תלמיד הרא"ש, פרק ה' דף יא] כותב: בכל מקום שהוא מנחל מצרים ועד כזיב, ואינו נזכר עליו שהונח בכיבוש שני כמו שהוזכר מבית שאן וזולתו, ראוי שנקחהו במוחזק מעזרא. ובפרק י"א שם כתב: ונאמר גבולי התורה וקצוותיה, ים המלח לבוא חמת, וחצר עינן, הר ההר ונחל מצרים, אלו הם קצוות כיבוש מצרים, וכבר הזכרנו שגבולי התורה הם עצמם אר"י, ועל עולי בבל נחל מצרים כזיב, וזה לפי משנה שביעית, אבל לפי מסכת גיטין והתוספתא

משביעית, קצוות עולי בבל רקם ואשקלון וכו', ובמסכת גיטין לא הזכיר הדרומי מזרחי, אולי פרסומו שהוא ים המלח וכו'. ע"כ. ועיין בירושלמי (שביעית פ"ו ה"א) מחלוקת האמוראים אם אשקלון כלחוץ ולא כבשו עולי בבל, או כלפנים וכבשו עולי בבל. וראה בתוס' גיטין (ב.) שכתבו בשם רבינו תם, דאשקלון לא כבשו עולי בבל.

ויש אומרים שרק לענין גיטין, כיון שזה רחוק מעיקר ישוב אר"י ומהשיבות, ולפיכך יש להם דין כחו"ל לענין בפני נכתב ובפני נחתם. וע"ש ברמב"ן שהביא דברי הספרי, לענין תחומי אר"י שהחזיקו עולי בבל, וקתני שם פרשת אשקלון וחומת עכו ורקם דחגרא, אלמא כולם כבשו שניהם, וכתבו התוס' שכולם מאר"י, אלא לענין גיטין הם כחו"ל, דרחוקות מעיקר אר"י, שבת דנין קבועים שם, ומסיק בסוף, שפרשת אשקלון לאו היינו אשקלון, אלא פרשת דרכים שלא הולכת לאר"י.

ולענין דינא, אע"ג שיש סוברים שבאשקלון לא נוהגים דיני שביעית, מסתבר שיש להחמיר בזה, ובפרט שאין לסמוך על שמות והשערות שע"פ חוקרי גיאוגרפיה, וכמו שהעלה כן בשו"ת מנחת שלמה ח"ג (סימן קנח אות ד). ופוק חזי מאי עמא דבר, שנוהגים כל דיני אר"י באשקלון.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

